

ЩОДО СПЕЦИФІКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Кобець М.В., доцент кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування ННІ №1 НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

У період становлення української державності одним із головних завдань правоохоронних органів є недопущення загострення криміногенної обстановки та забезпечення публічної безпеки. Проте ситуація у державі залишається складною, глибинні процеси перебудови суспільства на ринкових засадах, а також події на сході України, пов'язані з озброєним конфліктом спричиняють поглиблення криміналізації, що, насамперед, вимагає від правоохоронних органів постійного підвищення рівня професіоналізму. Неабияких масштабів набуло протиправне розповсюдження вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин, що особливо загострює оперативну обстановку.

Успіх розслідування злочинів зазвичай пов'язують із рівня спеціальних знань слідчих та спеціалістів, яких залучають до розслідування таких видів злочинів, а також використання професійних техніко-криміналістичних засобів і методів.

У наукових колах нема стійкого єдиного погляду з питань визначення суб'єкта використання спеціальних знань у слідчих діях по таких справах. Деякі автори, зокрема М.О. Селиванов, В.К. Лисиченко, В.В. Циркаль, Ю.О. Кукушкин та інші вважають, що головна роль у цьому має належати спеціалістам. Водночас Ф.К. Диденко, В.Ф. Зудін, В.К. Козлов та інші наголошують на необхідності розширення знань та навичок у підготовці слідчих у галузі криміналістичної техніки.

Вирішення цього питання, на нашу думку, визначається специфікою розкриття і розслідування злочинів, вчинюваних із застосуванням вибухових речовин та вибухових пристроїв, яка пов'язана перш за все з вибухонебезпечністю. Тому суперечні питання щодо участі спеціаліста чи слідчого при наявності спеціальних знань, які мають оглядати місце події, визначаються єдиним фактором – наявністю спеціального допуску до робіт з вибухонебезпечними об'єктами.

До розкриття та розслідування кримінальних вибухів зазвичай залучають спеціалістів Департаменту вибухотехнічної служби Національної поліції України, експертів (хіміки) Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Міністерства юстиції України. У випадках вчинення вибухів, кваліфікованих як терористичний акт, залучають вибухотехніків СБУ, якщо для проведення цих заходів необхідне застосування спеціальних знань, засобів і методів з виявлення та встановлення ознак вибухових речовин і вибухових пристроїв. У деяких випадках залучають спеціалістів із Міністерства оборони України, які мають спеціальні знання з вибухової справи; піротехніків з Міністерства надзвичайних ситуацій України, для розмінування боеприпасів часів Великої вітчизняної війни; спеціалістів із промислового господарства, які мають спеціальні знання з вибухової справи (наприклад, гірничодобувної) та фахівців науково-дослідних установ у цій галузі.

У зв'язку із специфікою розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з вибухами, слідчі не можуть самостійно проводити огляд місця події, зокрема, вести протокольний супровід (графічне зображення обстановки на місці вибуху, визначення епіцентру вибуху тощо) без безпосередньої участі спеціаліста-вибухотехніка. Це пов'язано з небезпекою для осіб під час поводження з вибухонебезпечними об'єктами і слідами ураження. Обставини, що вибух вже здійснився, не можуть слугувати гарантією відсутності на місці події вибухонебезпечних об'єктів. Небезпекою на місці події можуть бути, так звані, вторинні вибухи.

До причин здійснення вторинних вибухів можна віднести: наявність вибухових пристроїв, що не вибухнули внаслідок будь-яких обставин; наявність вибухових речовин, що можуть бути розкидані вибухом, які при неправильному поводженні з ними, наприклад, наступання ногою може призвести до ініціювання вибуху; утворення газо-, пароповітряних вибухонебезпечних сумішей внаслідок витoku газу, випаровування горючих рідин з пошкоджених вибухом ємностей, трубопроводів тощо; нагрівання герметичних ємностей із газами і рідинами та ін.

Для підтвердження нашої думки щодо небезпеки огляду місця, або загрози вибуху розглянемо й інші причини. Інколи злочинці спеціально закладають вибухові пристрої для здійснення так званого тактичного вибуху, наприклад, саморобних мін-пасток. Прикладом такої події є вибух невстановленого вибухового пристрою 7 січня 2005 року на АЗС №5 ТОВ "Нефтек Ойл" по вул. Набережна Перемоги, 10-Д у м. Дніпропетровськ. Під час вибуху була знешкоджена бензоколонка. При огляді місця події був виявлений неспрацьований дистанційно керований саморобний вибуховий пристрій, який знаходився у цистерні з-під бензину, що розміщувався у ґрунті. Від цього пристрою на відстані 15 м у бік зеленої зони простягалися дроти до блоку керування (з'єднання).

Слід зазначити, що небезпекою для спеціалістів, що проводять огляд місця події за фактом вибуху, може слугувати слабкість конструкції будівель, в яких вчинений кримінальний вибух. Тому, огляд місця події у процесі розслідування неможливий без попереднього вивчення та застосування елементарних заходів щодо укріплення конструкцій пошкодженої будівлі чи приміщення. Так, наприклад, у 1970 році після спрацювання вибухового пристрою у будівлі математичного факультету університету штату Вісконсин у м. Медисон (США) спеціалісти ФБР не починали розслідування доти, доки не були побудовані монтажні ліси, які підтримували фасадну стіну будівлі, що відокремилась від неї.

Існує, також, нагальна проблема під час огляду місця події – це погодження дій усіх учасників процесу збирання (виявлення, огляду, фіксації і вилучення) носіїв інформації та процесуального оформлення небезпечних етапів роботи з вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. У цьому технологічному ланцюжку беруть участь, як правило, різні за своєю криміналістичною підготовкою суб'єкти. Робота з носіями інформації проводиться у різний час та у різних правових формах. При цьому загальним недоліком є низька інформативність документів, а інколи навіть відсутність у них криміналістично значущої інформації щодо вибухонебезпечних об'єктів. Розв'язанням даної проблеми, вважаємо, передусім, підвищення рівня криміналістичних знань у галузі вибухознавства.

Оскільки у слідчих підрозділах України практично не існує окремої спеціалізації з розслідування кримінальних вибухів, то їх компетентність визначається або досвідом роботи у цій сфері, або взагалі спеціалізацією кримінальному блоку.

Слідчі правоохоронних органів зустрічаються з проблемою відпрацювання методики розслідування цього виду злочинів, а це також пов'язано з недостатньою інформативністю практичних підрозділів щодо існуючих методик. Відсутні ґрунтовні науково-методичні рекомендації стосовно розслідування такого виду злочинів. В Україні у підручниках з криміналістики тільки починає розглядатися цей вид злочину на рівні окремого параграфу чи окремого розділу. Як приклад, це або спільно з іншими розслідуваннями злочинів – "методика розслідування підпалів, злочинних порушень правил пожежної безпеки, а також злочинів, вчинюваних шляхом вибуху", або безпосередньо розслідування даного виду злочинів як "незаконний обіг зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв" чи "Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухових речовин, пристроїв та слідів їх застосування" [1, с.184-210].

З цього приводу такі проблеми є і серед експертів, які беруть участь у вибухотехнічних дослідженнях, зокрема: низький рівень володіння методиками дослідження; невідпрацьованість самих методик

і процесу виявлення вибухонебезпечних об'єктів, що у подальшому відбивається на якості збирання доказової бази.

На превеликий жаль, під час напрацювання методичних рекомендацій для практичних підрозділів не враховується динаміка вчинення кримінальних вибухів.

Деякі експерти-вибухотехніки обґрунтовують низький рівень володіння методиками вибухотехнічного дослідження також відсутністю централізованого навчання сучасним експертним можливостям на рівні МВС-Управлінь Національної поліції.

Список використаних джерел:

1. Берназ В.Д., Салтевський М.В., Іщенко А.В., Кобець М.В. та ін. Криміналістика: [підручник] / За заг. ред. А.Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2011. – 665 с.